

Seria: ARCHITEKTURA z. 7

Janina KLEMENS

GŁOS W DYSKUSJI O STREFACH OCHRONNYCH

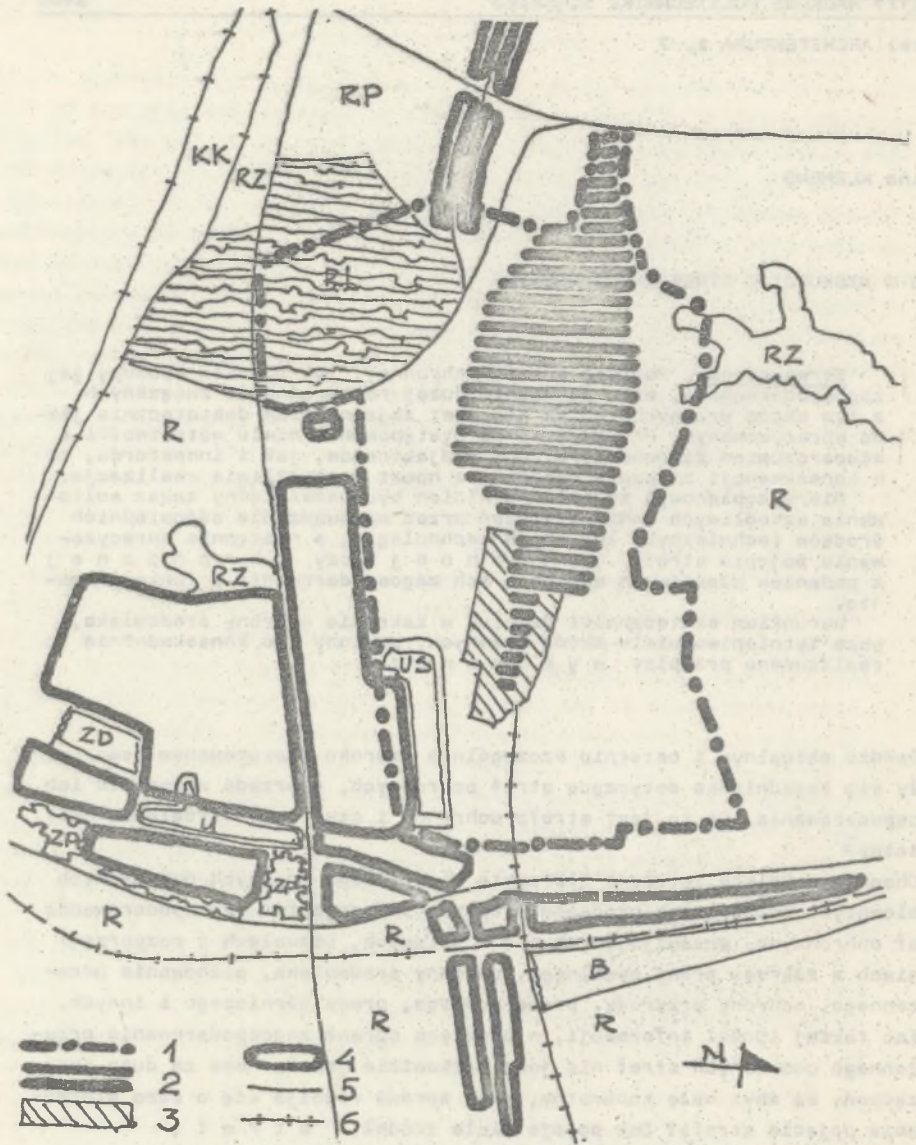
Streszczenie. Pojęcie strefy ochronnej, jak również sposoby jej zagospodarowania, mimo istnienia dużej różnorodności związanych z tym aktów prawnych, wciąż nie jest zagadnieniem dostatecznie jasno sprecyzowanym. Prowadzi to do występowania wielu wątpliwości i nieporozumień zarówno ze strony projektantów, jak i inwestorów, co w konsekwencji znacznie opóźnia, a nawet uniemożliwia realizację.

Pierwszoplanowym zadaniem powinien być bezwzględny zakaz emitowania szkodliwych zanieczyszczeń przez wprowadzenie odpowiednich środków technicznych lub zmian technologii, a następnie sprecyzowanie pojęcia strefy o c h r o n n e j czy c h r o n i o n e j z podaniem właściwych sposobów ich zagospodarowania i funkcjonowania.

Warunkiem skuteczności działań w zakresie ochrony środowiska, poza istnieniem wielu aktów prawnych, powinny być konsekwentnie realizowane przepisy w y k o n a w c z e.

Bardzo aktualnym i ostatnio szczególnie szeroko dyskutowanym tematem stały się zagadnienia dotyczące stref ochronnych, a przede wszystkim ich zagospodarowania. Co to jest strefa ochronna i czy takie określenie jest właściwe?

Obecnie w Polsce istnieje olbrzymia ilość aktów prawnych dotyczących problematyki związanej z procesem wykonywania projektów zagospodarowania stref ochronnych, przewijających się w ustawach, uchwałach i rozporządzeniach z zakresu prawa cywilnego, ochrony środowiska, planowania przestrzennego, ochrony przyrody, prawa wodnego, prawa górniczego i innych. Pomimo takiej ilości informacji, w praktyce sprawa zagospodarowania przestrzennego omawianych stref nie jest całkowicie jasna. Może za dużo jest zarządzeń, są zbyt mało konkretne, może sprawa rozbija się o samo sformułowanie pojęcia strefy? Jak podaje wiele źródeł, s t r e f ę o c h r o n n ą obiektu szkodliwego dla środowiska stanowi teren, na którym z a b r a n i a się wznoszenia obiektów mieszkalnych, wypoczynkowych, sportowych i innych budynków przeznaczonych na stały pobyt ludzi, jak również sytuowania ogrodów działkowych oraz terenów rolniczo-hodowlanych, ze względu na przekroczenie dopuszczalnych stężeń zanieczyszczenia środowiska. Powinno się również przez to rozumieć, że nie tylko zabrania się wznoszenia, ale że w granicach strefy nie powinny w ogóle znajdować się wymienione obiekty.

Rys. 1. Schemat sytuacyjny strefy ochronnej wokół jednego z uciążliwych obiektów w Jastrzębie

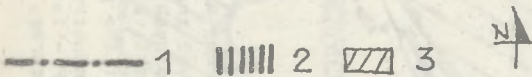
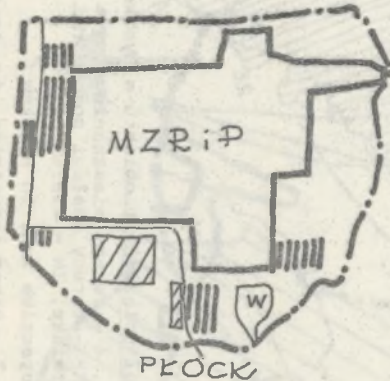
1 - granica strefy ochronnej, 2 - teren przemysłu, 3 - zwałowisko, 4 - tereny mieszkaniowe, 5, 6 - komunikacja kołowa, 6 - komunikacja kolejowa, R - tereny upraw rolnych, RZ - tereny łąk i pastwisk, RP - tereny lasów, ZD - ogrody działkowe, ZP - parki i zieleńce, U - usługi, US - tereny sportowe, B - składy i magazyny

Fig. 1. Situational scheme of the protective zone in Jastrzębie

1 - the border of the protective zone, 2 - industrial site, 3 - dumping ground, 4 - housing sites, 5, 6 - railway and road service, R - cultivation, RZ - meadows and pastures, RP - woods, ZD - allotment gardens, ZP - parks and lawns, U - services, US - sport, B - stores and depots

Biorąc takie sformułowanie za podstawową wytyczną do zagospodarowania stref ochronnych, mielibyśmy do czynienia jedynie ze strefami, które powstawałyby wokół nowych uciążliwych obiektów na terenach w większości niezainwestowanych lub wokół zakładów istniejących przy analogicznej sytuacji (rys. 1¹, rys. 2²). Można by wówczas w granicach strefy wprowadzać szatę

Rys. 2. Schemat sytuacyjny strefy ochronnej MZRiP w Płocku

1 - granica strefy ochronnej, 2 - przemysł inny, 3 - ogrody działkowe

Fig. 2. Situational schema of the protective zone of MZRiP in Płock

1 - the border of the protective zone, 2 - other industries, 3 - allotment gardens

lub instalację urządzeń zabezpieczających przed szkodliwym oddziaływaniem [..]. Natomiast prawie wszystkie strefy wyznaczone obecnie i przeznaczane do zagospodarowania wchodzą w skład terenów zainwestowanych, w ich granicach znajdują się obiekty mieszkaniowe, sportowe, wypoczynkowe, tereny upraw i inne, przeznaczone na stały pobyt ludzi (rys. 3³, rys. 4⁴), co stoi w jaskrawej sprzeczności z podaną poprzednio definicję

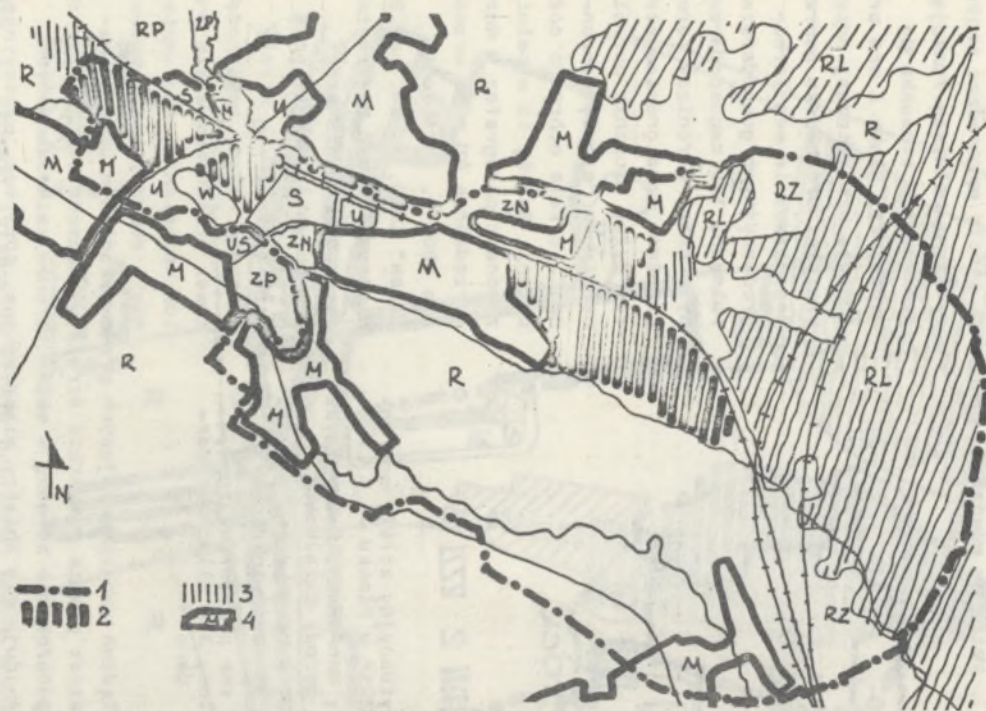
roślinną pełniącą funkcję sanitarną w stosunku do atmosfery, gleby i wód oraz funkcję biologicznej oczyszczalni środowiska poprzez organizowanie sanitarnoprodukcyjnych gospodarstw rolnych. Tak zagospodarowany obszar, chroniący tereny położone poza granicą strefy, byłby słusznie określony mianem "strefy ochronnej". Strefa ochronna coś chroni. Byłoby to w pełni zgodne z paragrafem 7 Rozporządzenia RM z 30 września 1980 r. ("Dziennik Ustaw" 1980, nr 24, poz.83 w sprawie zasad tworzenia i zagospodarowania stref ochronnych). Stanowiącym m.in., że "[...] strefy ochronne należy zagospodarować przede wszystkim przez ich zalesienie, zadrzewienie i zakrzewienie, budowę

¹Projekt zagospodarowania przestrzennego strefy ochronnej dla KWK w Jastrzębiu opracowywany przez autorkę (Politechnika Śl.).

²Szkic z Materiałów, poz. 4 w wykazie literatury.

³Projekt zagospodarowania przestrzennego strefy ochronnej dla Myszkowa opracowywany przez autorkę (Politechnika Śl.).

⁴Projekt zagospodarowania przestrzennego strefy ochronnej dla Zakładów Koksowniczych w Zdzieszowicach opracowany przez W. Strabę (Politechnika Śl.) z zespołem.

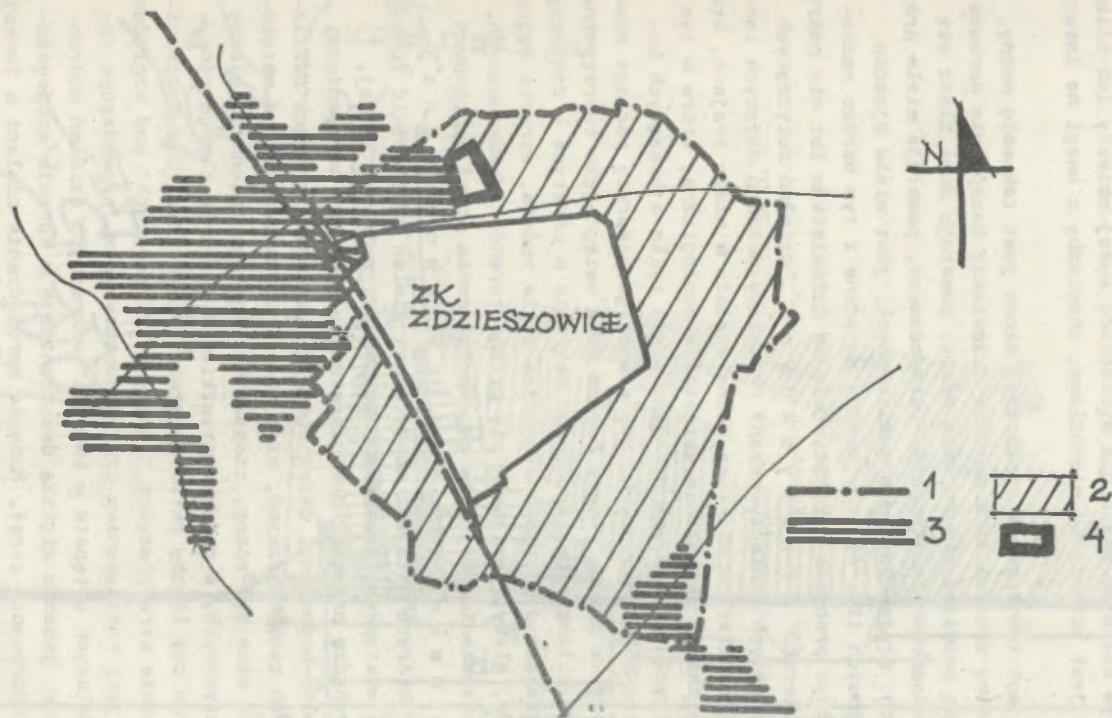
Rys. 3. Schemat sytuacyjny strefy ochronnej wokół uciążliwego obiektu w Myszkowie

1 - granica strefy, 2 - przemysł uciążliwy, 3 - przemysł inny, 4 - tereny mieszkaniowe, B - tereny składowe, U - usługi, US - tereny sportowe, R - tereny upraw rolnych, RP - tereny obsługi gospodarki rolnej, ZP - parki, RL - tereny leśne, RZ - łąki, pastwiska, ZN - zieleni niska

Fig. 3. Situational scheme of the protective zone in Myszków

1 - the border of the protective zone, 2 - arduous industry, 3 - other industries, 4 - housing sites, B - stores, U - services, US - sport, R - cultivation, RP - farming services, ZP - parks, ZL - forest parks, RZ - meadows and pastures, ZN - short greens

Rys. 4. Schemat sytuacyjny strefy ochronnej dla ZK Zdzieszowice

1 - granica strefy ochronnej, 2 - tereny rolne i zieleni, 3 - tereny mieszkaniowe, 4 - ogrody działkowe

Fig. 4. Situational scheme of the protective zone for ZK Zdzieszowice

1 - the border of the protective zone, 2 - cultivation and greens, 3 - housing sites, 4 - allotment gardens

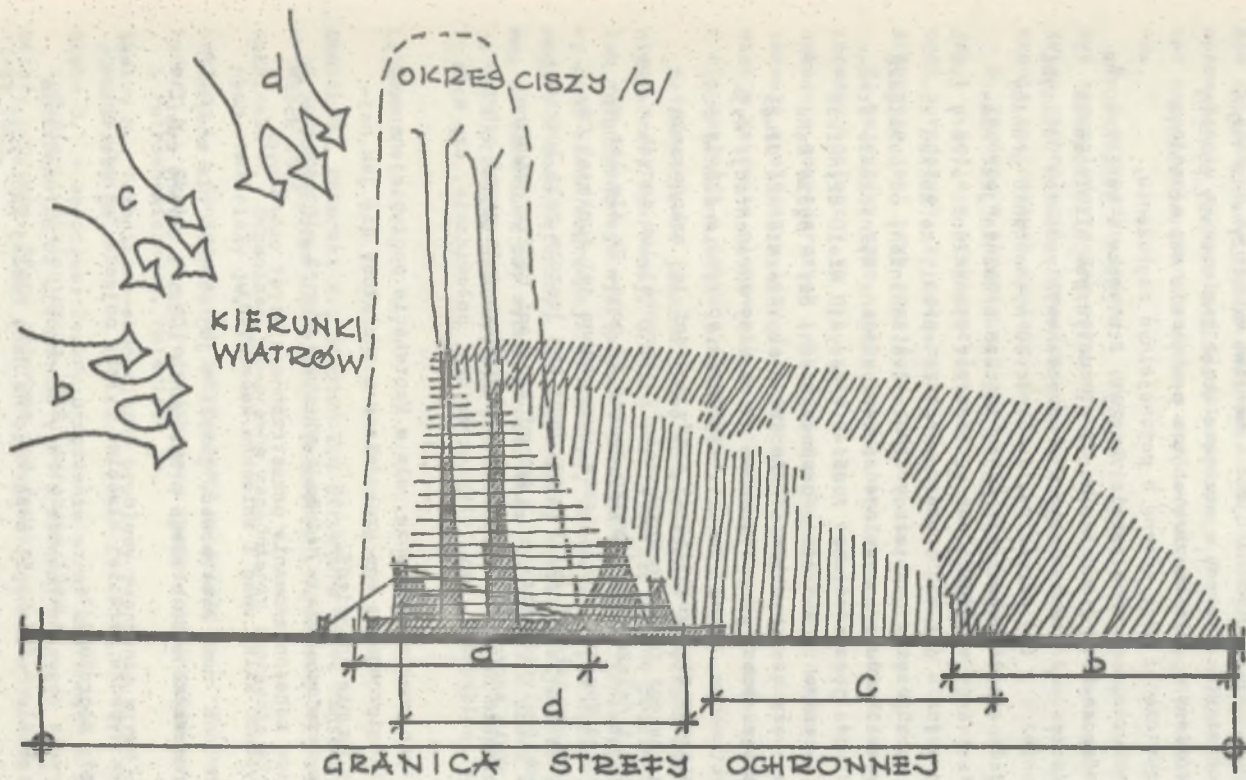
strefy ochronnej. W takim przypadku obszar objęty szkodliwym działaniem przemysłu powinien być określony mianem s t r e f y c h r o n i o n e j lub s t r e f y z a g r o ż o n e j. Ewentualnie należałoby zlikwidować na tym obszarze wszystkie wymienione wyżej obiekty lub zlikwidować zakład, co jest oczywiście niemożliwe, chociażby z uwagi na interes społeczny.

Co to jednak jest ten interes społeczny, skoro jest tak mało ważny, gdy chodzi o ochronę środowiska i zdrowie człowieka? Bezspornie sprawom ochrony środowiska poświęca się ogromną uwagę, powstaje duża ilość akt prawnych, powoływane są rozmaite ciała ustawodawcze, powstaje wiele prac naukowo-badawczych, projektowych, organizowanych, jest wiele zjazdów, narad, sesji naukowych itd. Ale czy koszty związane z tym bardzo rozbudowanym teoretycznym procesem ciągnącym się od dziesiątków lat nie pokryłyby w znacznej mierze p r a k t y c z n y c h działań dotyczących zapobieganiu emitowanym zanieczyszczeń? Przykłady działań dających konkretne, widoczne rezultaty w praktyce można znaleźć w wielu krajach, które zrozumiały, co znaczy zagrożenie katastrofą ekologiczną, które w tym aspekcie myślą o życiu przyszłych pokoleń, a nie tylko o bieżących korzyściach ekonomiczno-gospodarczych, gdy rozwój gospodarczy pociąga również za sobą olbrzymie szkody. Nasze bardzo duże osiągnięcia teoretyczne nie mają w ogólnym bilansie dostatecznego pokrycia w praktyce - zanieczyszczenie przekraczające dopuszczalne granice stale rośnie, wzrasta degradacja zieleni, wód, gleby, powiększa się bilans terenów zdewastowanych.

W zasadach sporządzania projektów zagospodarowania stref ochronnych występuje pojęcie w e w n ę t r z n e j i z e w n ę t r z n e j części strefy, wg których w części zewnętrznej zieleni może pełnić funkcję produkcyjną. Mogą występować tam tereny gospodarki rolnej i leśnej, w skład których wchodzić przeciw gospodarstwa ogrodnicze, warzywnicze, sadownicze czy rolno-hodowlane. Skoro została wyznaczona granica oddziaływania szkodliwych zanieczyszczeń, więc na tym obszarze rozkład natężenia zanieczyszczeń może być różny, czasowo i miejscowo zmienny, zależny od warunków klimatycznych, a przede wszystkim od kierunku i prędkości, a więc siły wiatrów czy liczby okresów bezwietrznych (rys. 5). Rozgraniczanie więc w obrębie strefy części "lepszych" i "gorszych" pod względem zanieczyszczenia jest rozumowaniem czysto teoretycznym, prowadzącym raczej w kierunku dalszych ustępstw w kwestii konkretnych działań ochronnych, wprowadzający jeszcze większą dezorientację w sprawie szczegółowych zasad zagospodarowania stref. Możliwość wprowadzania zieleni o funkcji żywicielskiej w "zewnętrznej" części strefy stoi znów w sprzeczności z definicją strefy ochronnej "[...] na którym zabrania się wznoszenia [...] jak również sytuowania ogrodów działkowych oraz terenów rolniczo-hodowlanych [...]".

Tych sprzeczności i niejasności jest tak wiele, że w końcu nasuwa się refleksja - do czego doprowadziliśmy przez krótkowzroczną politykę, czy

Rys. 5. Schemat rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń w zależności od kierunku i prędkości wiatru
 a,b,c,d - tereny w zasięgu największych zanieczyszczeń, ich granice mogą ulec zmianie w zależności od prędkości wiatru

Fig. 5. The schemu of the pollution expansion according to the direction and speed of the wind
 a,b,c,d - sites within the greatest pollution, their borders may be changed according to the speed of the wind

w planowej gospodarce powinno w ogóle pojawić się pojęcie strefy ochronnej w tym znaczeniu? Przecież powinny być, równorzędnie z rozwojem przemysłu, podejmowane działania eliminujące szkodliwe oddziaływania tegoż przemysłu na środowisko, a tereny otaczające uciążliwe zakłady powinny być terenami chronionymi jako obszary objęte pewnym ale dopuszczalnym stopniem zanieczyszczeń i jako tereny o potencjalnym zagrożeniu.

Dzisiaj samo wyznaczanie stref niewiele ułatwi. Stanowcze i konsekwentne działania ustawodawcze i wykonawcze, dotyczące eliminowania emitowanych zanieczyszczeń powinny być pierwszoplanowym zadaniem polityki gospodarczej również i z tej przyczyny, że okres od wyznaczenia granicy strefy ochronnej do zrealizowania planu jej zagospodarowania jest nieskończenie długi. Istnieje również obawa, czy fakt wyznaczenia strefy lub nawet wykonania projektu jej zagospodarowania nie sprawi, że zakład zanieczyszczający poczuje się "bezpieczny" i niejako zwolniony od obowiązku stosowania środków likwidujących emisje zanieczyszczeń. Wyznaczenie strefy trwa bardzo długo, jeszcze dłużej rodzi się decyzja wielu czynników przyrodniczo-technicznych i społeczno-gospodarczych, czy w ogóle dane strefa ma powstać, czy nie. Następnie rozpoczyna się niezmiernie długi etap czynności związanych z przygotowaniem niezbędnej dokumentacji wyjściowej do projektowania, potem projekt, uzgodnienie, zatwierdzenia itd. A kiedy rozpocznie się etap realizacji? Kiedy nastąpi jej zakończenie? A może tymczasem nastąpi zmiana granicy strefy ochronnej lub innych z tym związanych decyzji i należałoby wszystko zacząć od nowa. Za ile lat wyrosnie zieleń mogąca spełniać biologiczną, wyznaczoną jej funkcję? Czy wówczas będzie jeszcze istniał zakład, czy będą tam jeszcze żyli ludzie, czy całe to przedsięwzięcie związane z dużymi kosztami będzie aktualne? A czy w ogóle pięknie zaprojektowane plany zagospodarowania stref ochronnych będą w pełni realizowane, czy tylko częściowo, połowicznie, czy może pójdą na półki?

Za dużo jest tych znaków zapytania, ale w kontekście pogłębiającego się konfliktu ekologicznego są one uzasadnione i chciałoby się jak najszybciej otrzymać na nie odpowiedź.

Reasumując powyższe rozważania, będące wynikiem wielu wątpliwości m.in. projektantów planów zagospodarowania przestrzennego stref ochronnych, należałoby sprecyzować kilka uwag i wniosków końcowych:

1. "Strefa ochronna" może występować, jeżeli w jej zasięgu nie znajdują się obiekty przeznaczone do stałego przebywania ludzi i tereny żywielskie.
2. W przeciwnym wypadku bardziej właściwe byłoby pojęcie "strefy chronionej" lub "strefy zagrożonej".
3. Główny kierunek zagospodarowania strefy ochronnej, to wprowadzenie odpowiedniego materiału roślinnego, odpornego na dany rodzaj zanieczyszczeń, decydującego o biologicznej aktywności środowiska.

4. Główny kierunek zagospodarowania strefy chronionej to uporządkowanie terenu polegające przede wszystkim na możliwie dużej likwidacji obiektów związanych ze stałym pobytym ludzi, likwidacji terenów żywicielskich, wprowadzeniu maksymalnej ilości zieleni o funkcji sanitarno-ekologicznej, bez zapominania równocześnie o możliwości właściwego przewietrzania terenu.

5. W przypadku jednej i drugiej strefy, podstawowym zadaniem powinien być bezwzględny nakaz wprowadzania odpowiednich środków technicznych lub zmian technologii, prowadzących do wyeliminowania lub skutecznego ograniczenia emitowanych zanieczyszczeń.

6. Zarówno w sprawie wyznaczania i zagospodarowania stref ochronnych, jak i w ogóle w problematyce ochrony środowiska za dużo jest aktów prawnych doradczych, za mało przepisów *w y k o n a w c z y c h*. Zbyt wolny stanowczo jest tryb przejścia "od pomysłu do przemysłu".

7. Najwyższy czas, ażeby kompetentne czynniki uświadomiły sobie, że interes społeczny to nie tylko bieżące korzyści materialne, że podstawą sukcesów gospodarczych i ekonomicznych jest zdrowy człowiek, a więc w interesie społecznym leży dalekowzroczna, mądra polityka gospodarcza również w zakresie planowania przestrzennego i nieróbierwalnie związanej z nim dbałości o ochronę środowiska.

Na zakończenie jeszcze jedno spostrzeżenie dotyczące wyznaczania granicy strefy ochronnej. Granicę strefy ustala się na podstawie aktualnego lub prognozowanego występowania ponadnormatywnych zanieczyszczeń atmosfery oraz stanu degradacji środowiska. Dziwne się więc wydaje, gdy granica nagle, w dość sztuczny, jakby wymuszony sposób, omija tereny np. sportowe, mieszkaniowe czy wypoczynkowe. Może rzeczywiście pewne warunki dyktują taki przebieg granicy, ale jednak budzi to pewien niepokój.

LITERATURA

- Godzik S., Poborski P., Stępień Z.: Struktura stref ochronnych. Materiały z konferencji: Strefy ochronne i zielen w zakładach przemysłowych. Płock 1985.
- Machińska H.: Organizacyjno-prawne zagadnienia tworzenia stref ochronnych. Materiały jw.
- Hawling L.: Funkcje stref ochronnych. Materiały jw.
- Lenart W., Skalny W.: Strefa ochronna Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. Materiały jw.
- Skalny W.: Techniczno-ekonomiczne problemy tworzenia stref ochronnych. Materiały jw.
- Siuta J. z zespołem: Zasady urządzania stref ochronnych w zakresie inżynierii ekologicznej. IKS, Warszawa 1984.
- Strefy ochronne. Praca zbiorowa pod redakcją J. Siuty. KKS, Wydanie I i II 1983.

Niektóre akty prawne dotyczące problematyki związanej z procesem wykonywania projektów zagospodarowania stref ochronnych:

Obwieszczenie przewodniczącego RM z dn. 16.02.1978 tekst jednolity "Konstytucja PRL" art. 6 i 71.

Kodeks Cywilny z dn. 23.04.1984.

Ustawa z dn. 31.01.1980 o ochronie i kształtowaniu środowiska. DzU nr 3, poz. 6 z 1980 r.

Rozporządzenie RM z dn. 30.01.1980. DzU nr 24 z 1980 r. w sprawach ochrony środowiska poz. 80, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

Rozporządzenie RM z dn. 30.11.1980. w sprawie ochrony powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniem. DzU nr 24 poz. 89 z 1980 r.

Zarządzenie MAGT i OŚ z dn. 9.11.1982 w sprawie szczegółowych zasad wyznaczania granic i obszarów stref ochronnych oraz orientacyjnych wskaźników ich szerokości. MP nr 27 poz. 241 z 1982 r.

Recenzent: Doc. dr inż. arch. Zygmunt Wręczycki

Wpłynęło do Redakcji w grudniu 1985 r.

ГОЛОС В ДИСКУССИИ ОБ ОХРАННЫХ ЗОНАХ

Резюме

Понятие охранной зоны как и методы её благоустройства, не смотря на имеющиеся всякого рода правовые решения, всё ещё недостаточно оговорено. Это приводит к многим сомнениям и недоразумениям, как у проектантов так и у инвесторов, что в конечном результате даёт значительную задержку а иногда совсем сводит на нет, реализацию. Поэтому важнейшей задачей должно быть категорическое запрещение эмитирования вредных веществ, путём ввода добавочных технических средств или-же изменений технологии. Необходимо затем конкретизировать понятие охранной зоны или-же охраняемой, приводя при этом требуемые способы её благоустройства и функционирования.

Условием эффективных действий по охране естественной среды, кроме многих правовых актов, должны быть чётко реализованы исполнительные постановления.

THE COMMENTS UPON THE PROTECTIVE ZONES DISCUSSION

Summary

The notion of the protective zone - as well as the ways of its managing - has not been specified clearly enough yet, though lots of different legal acts have been existing. This is the reason why many doubts and misunderstandings are shared by designers and investors, and because of that realization is delayed and even sometimes impossible.

An absolute prohibition of harmful impurities emission should be introduced as soon as possible by using adequate technical means or changing technology, next specifying the notion of the protective or protected zones should be done as well as the proper ways of their managing and functioning.

Constantly realized executive regulations along with the series of legal acts should constitute the condition of efficient activity in the domain of environment protection.

INFORMACJA W CENTRALNYCH STREFACH SIŁY PŁASZCZA

Straszczenia. Tworzenie spójnego systemu informacji w centralnych strefach sił, a zwłaszcza obszarach ruchu pionowego wymaga wykorzystania wszystkich zmysłów obdarzonych potencjalnym użytkownikom, a nie tylko wzroku. Stosuje się już informacje skwantyczne, szczególnie na styku ze środowiskami transportowymi. Nadal niedoceniana jest rola węchu i dotyku. Dotyk odgrywa znaczną rolę w orientacji w środowiskach i niedostępnymi. Uwzględnienie roli węchu stworzyłoby możliwości podkreślenia pozytywnych domena zapachowych jako środka informacji, a uniknięcia negatywnych.

Ze względu na fizjologicznych w przekazie informacji dominuje forma symboliczna jako zapis alfabetyczny lub znak obracający bądź symbolizujący. Informację pośrednicząco stanowi forma architektoniczna. Warunkiem skuteczności informacji jest jej kompleksowość, przewidziane opracowania projektowe oraz ujednoczenie symboli w stylu użytkownikowskiej, a także wydzielenie ich w grupy tematyczne przeznaczone dla różnych odbiorców i dostosowana do ich możliwości percepcyjnych.

Informacja, zgodnie z cybernetyką i teorią informacji, jest "kiedyś czynnik zmniejszający stopień niewiedzy o badany zjawisko, umożliwiający człowiekowi, organizmowi żywemu lub urządzeniu antropometrycznemu polepszenie znajomości otoczenia i w samodzielnym sposób przeprowadzenie celowego działania; źródłem informacji są odbierane wiadomości, a siłą jest ilość informacji"¹.

Zależy, za pomocą którego uzyskujemy najwięcej informacji, jest wyznaczenie wzrok². Jednak przyswajanie informacji służy również: słuch, dotyk, węch, a także zmysł równowagi i odzucia temperatury.

Wskazuje to, że względu na mnogość problemów czuciowych, niezmieszane należy zapędzić uwagi na sposoby percepcji otoczenia człowieka za pomocą różnych jego zmysłów, czego dokonano w innym opracowaniu, należy przypomnieć zwrócić uwagę na to, że informacje kierowane do odbiorcy mogą być mu przekazywane różnymi środkami za pomocą jednego lub kilku zmysłów jednocześnie. Zwykle jest to uroczniczenie informacji wzrokowej - dotykowej, skwantycznej itp. Na to szczególne znaczenie, gdy chodzi o odbieranie informacji, którzy mają upośledzony któryś ze zmysłów. Na przykład na dworcach PKP oprócz informacji przekazywanej poprzez plakaty jazdy, tablice świetlne itp. informuje się podróżnych także poprzez głosniki i za pomocą różnych "zniekształcających" urządzeń, które odbierany przez dotyk